

Magdalena Walter-Mazur

Poklasztorne rękopisy XVIII-wiecznej muzyki wokально-instrumentalnej i instrumentalnej w zbiorach Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Sprawozdanie z cyklu kwerend: 16–18 I, 15–19 IV, 3–7 VI i 18–22 XI 2013 r.

Hereditas Monasteriorum 3, 469-484

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magdalena WALTER-MAZUR

Katedra Muzykologii

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poklasztorne rękopisy XVIII-wiecznej muzyki wokально-instrumentalnej
i instrumentalnej w zbiorach Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu.
Sprawozdanie z cyklu kwerend: 16–18 I, 15–19 IV, 3–7 VI i 18–22 XI 2013 r.*

Celem kwerend podjętych przeze mnie w ramach projektu *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja* było wydzielenie ze zbioru XVIII-wiecznych muzykaliów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu rękopisów muzycznych pochodzących ze skasowanych klasztorów. Rękopisy rozpoznane jako pochodzące z klasztoru były następnie opisywane według schematu ustalonego na potrzeby bazy danych Projektu. Opis ten zawiera następujące dane: nazwa i miejsce dawnej biblioteki, posesor, dawna sygnatura, status źródła, datowanie, nazwisko kompozytora, tytuł, gatunek, zawartość antologii, incipit tekstu słownego, przeznaczenie, odpis karty tytułowej, zachowane głosy kompozycji, język tekstu słownego, nazwisko skryptora, wymiary, oprawa, liczba kart/stron, uwagi, aktualne miejsce przechowywania, sygnatura obiektu.

Obecny zasób Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu (wcześniej Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu), mieszczącej się w dawnych zabudowaniach benedyktynek sandomierskich, zawiera spuściznę różnych ośrodków, w tym wielu klasztorów, parafii oraz kolegiat w Sandomierzu i Pilicy. Zbiorem, który znajdował się w tym miejscu od zawsze, jest archiwum i biblioteka opactwa benedyktynek; na początku XX w. dołączono doń zbiory Wyższego Seminarium Duchownego, w 2007 r. zaś Bibliotekę i Archiwum Sandomierskiej Kapituły Katedralnej oraz Archiwum Diecezjalne. Seminarium Duchowne w Sandomierzu powstało w 1820 r., a trzon jego biblioteki uformował się w wyniku rozporządzenia Stanisława Potockiego, ministra Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który nakazał przekazywanie do niej akt i księgozbiorów kasowanych klasztorów województwa sandomierskiego¹. Najwięcej poklasztornych zbiorów do biblioteki seminaryjnej trafiło podczas drugiej fali kasat po powstaniu styczniowym. Zbiór muzykaliów, który jest przedmiotem relacjonowanej kwerendy, powstał w wyniku scalenia zbiorów po benedyktyнках i zbiorów seminaryjnych, kiedy Seminarium Duchowne wprowadziło się w 1904 r. do budynków po skasowanym w 1903 r. opactwie benedyktynek.

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, oprócz rękopisów chorałowych i kancjonałów, posiada obszerny, liczący niemal 700 pozycji katalogowych, zbiór rękopiśmiennych utworów wokально-instrumentalnych i instrumentalnych z XVIII w. Są to tzw. rękopisy partesowe, mające w więk-

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 S. BASTRZYK, *Archiwum klasztoru Panien Benedyktynek przechowywane w Bibliotece Wyższego Seminarium w Sandomierzu*, [w:] K. BUREK (red.), *Klasztor Panien Benedyktynek w historii i kulturze Sandomierza. Materiały z sesji, Sandomierz, 24 października 2003 r.*, Sandomierz 2003, s. 109–112.

szości postać poszytów zawierających karty (tzw. głosy) zapisane dla poszczególnych wykonawców. Niekiedy pod jedną sygnaturą znajduje się cykl utworów, np. nieszpory lub msza, lub kilka utworów jednego gatunku, np. dwie lub trzy arie. Wszystkie partesowe rękopisy muzyczne są skatalogowane pod wspólną sygnaturą L 1678, a poszczególne manuskrypty noszą sygnaturę rozpoczynającą się literą A. Krótco po II wojnie światowej zostały one ułożone przez ks. Wendelina Świerczka². Umieścił on rękopisy w dziewięciu kartonach, przyporządkowując je do nich według formatów³. Ks. Świerczek nadał poszczególnym rękopisom najpierw numery porządkowe, a następnie sygnatury⁴ według schematu:

A / rzymska cyfra oznaczająca numer kartonu / numer rękopisu w danym kartonie.

Porządkowanie według formatów poskutkowało przemieszaniem zbioru, którego wcześniejsza segregacja być może odzwierciedlała proveniencje. W 2010 r., podczas praktyk studenckich Katedry Muzykologii UAM, odbywających się w ramach przedmiotu fakultatywnego *Źródłoznawstwo muzyczne* i kierowanych przez Alinę Mądry, uporządkowano zbiór zgodnie ze standardami RISM⁵, czyli według gatunków muzycznych. Takie uporządkowanie rękopisów bardzo ułatwia obecne badania nad zbiorem.

Ułożenie zbioru rękopisów objętych sygnaturą L 1678 według gatunków ukazało jego zawartość, przedstawioną w tabeli 1.

W zbiorze powstałym w wyniku scalenia muzykaliów o różnych proveniencjach pewna część rękopisów (około 1/3) na szczęście posiada noty proveniencyjne, niektóre da się także powiązać z określonymi ośrodkami na podstawie innych danych, takich jak nazwiska posesorów lub kopistów, inskrypcje różnego rodzaju czy rozpoznany dukt pisma skryptora. W wielu wy-

2 Pierwszym badaczem, który jeszcze przed wojną zajął się porządkowaniem zbioru, był ówczesny bibliotekarz Seminarium ks. Andrzej Wyrzykowski. On także zaczął je katalogować, lecz wkrótce z powodu choroby przekazał tę pracę swemu następcy, ks. Wendelinowi Świerczkowi. Ten najpierw zamieścił informację na temat cennego sandomierskiego zbioru w „Kronice Diecezji Sandomierskiej”, 1959–1962 (nr 52–55), następnie zaś opublikował artykuł *Katalog rękopiśmiennych zabytków muzycznych Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 10, 1965, s. 223–278. Pierwotnie zamierzał w nim uwzględnić wszystkie muzykalia zachowane w Bibliotece Seminarium, tzn. wokalnoinstrumentalne utwory XVIII-wieczne, pieśni notowane w zeszytach oraz księgi liturgiczne i organowe. Jednakże wobec ogromu pracy, jakiej wymagałoby takie zadanie, ostatecznie skoncentrował się na tych utworach partesowych, które posiadają wpisaną atrybucję kompozytorską, pomijając anonimy, których jest w tym zbiorze większość. Wyliczył też wszystkie zachowane pieśni łacińskie i polskie, księgi liturgiczne i organowe traktując ogólnie. W jego katalogu brak incipitów nutowych. Autor potraktował zbiór sandomierski jako całość. Proveniencja rękopisów nie była przedmiotem jego szczególnej uwagi, została zaznaczona w tych wypadkach, gdy była zapisana na karcie tytułowej. Mimo tych niedostatków katalog ten jest nieocenioną pomocą przy wstępnym rozpoznaniu zawartości zbioru.

3 Kartony nr I–VI zawierały nuty o formacie „in quarto”, karton nr VII – „in octavo”, a kartony nr XVIII i XIX – różne formaty, W. ŚWIERCZEK, *Katalog*, s. 223.

4 W literaturze muzykologicznej dla oznaczenia rękopisów pochodzących z sandomierskiej kolekcji używa się zarówno sygnatury, jak i (wcześniej nadanego) numeru porządkowego, np. A I 28 nr 28 lub A VII 4 nr 244, co może prowadzić do błędnych wniosków. Bardziej właściwe jest podanie numeru i sygnatury oddzielonych ukośnikiem, umieszczenie numeru w nawiasie lub pominięcie go.

5 *Repertoire International des Sources Musicales*, zob. <http://www.rism.info/> (dostęp: 14 XII 2013 r.).

Tabela 1. Grupy i podgrupy gatunków muzycznych reprezentowane w sandomierskim zbiorze muzykaliów partesowych⁶

Grupa	Podgrupa	Liczba
I. msze		52
II. requia/msze żałobne		6
III. liturgia godzin	A. completoria	4
	B. psalmy nieszporne	33
	C. nieszpory	26
IV. litanie		21
V.	A. motety	83
	B. offertoria	9
	C. antyfony, sekwencje, hymny, magnificaty	61
	D. pasje	5
VI.	A. arie, concerti	145
	B. pastorelle z tekstem polskim i łacińskim	46
	C. inne pieśni (też plankty)	84
VII. muzyka instrumentalna	A. klawiszowa	43
	B. solowa na różne instrumenty (fagot, gitara, wiola)	7
	C. kameralna	34
	D. symfoniczna	27

padkach jednak proveniencja rękopisu może być jedynie postulowana⁷. Musimy sobie także zdawać sprawę z tego, że w wypadku wielu rękopisów nie jesteśmy w stanie ustalić miejsca pochodzenia, choćby z powodu braku karty tytułowej. Poza muzykami ze spuścizny poklasztornej, w sandomierskiej Bibliotece Diecezjalnej znajdują się także zapisy utworów muzycznych pochodzące z kolegiat w Sandomierzu i Pilicy, a być może także z innych ośrodków.

Z kolekcji liczącej 686 jednostek, po dokładnym oglądzie wszystkich rękopisów i analizie ich warstwy graficznej i notacyjnej, udało się wyodrębnić 175, które należały na pewno (142) lub prawdopodobnie (33) do skasowanych klasztorów. Tabele 2–4 ukazują proveniencje klasztorne sandomierskich rękopisów z podaniem sygnatur i datowania (tabela 2), z wyszczególnieniem gatunków zachowanych utworów (tabela 3) oraz podaniem nazwisk kompozytorów, skryptorów i posesorów (tabela 4).

⁶ Tabela została mi udostępniona przez Panią dr Alinę Mądry, za co w tym miejscu bardzo jej dziękuję.

⁷ Ma to miejsce w wypadku rękopisów sygnowanych nazwiskiem Stanisława Szusztalowicza, który był kapelmistrzem kapeli dominikanów w Dzikowie (ob. Tarnobrzegu) w latach 1738–1750. Tylko jeden z nich posiada zapis wskazujący na pochodzenie z dzikowskiej kapeli. Szusztalowicz był człowiekiem świeckim i przed 1738 r. oraz po 1750 r. mógł działać w innym zespole. Jednak, ponieważ nie mamy na ten temat żadnych wiadomości, a bliskość geograficzna Dzikowa jest przesłanką uprawdopodobniającą znalezienie się tamtejszych rękopisów w sandomierskim zbiorze, postulujemy dla wszystkich rękopisów sygnowanych nazwiskiem Szusztalowicza proveniencję dzikowską.

Tabela 2. Sygnatury rękopisów proveniencji klasztornej znajdujących się w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu oraz występujące w nich daty

Proveniencja rękopisu	Sygnatury i numery porządkowe nadane przez Wendelina Świerczka ⁸	Liczba rękopisów danej proveniencji	Liczba rękopisów datowanych	Daty występujące na rękopisach
benedyktynki, Sandomierz	A I 1 (nr 1)	133	51	1697
	A I 3 (nr 3)			1700 (2)
	A I 6 (nr 6)			1708
	A I 9 (nr 9)			1709 (3)
	A I 11 (nr 11)			1710
	A I 12 (nr 12)			1711
	A I 27 (nr 27)			1714
	A I 44 (nr 44)			1716
	A I 46 (nr 46)			1721
	A I 47 (nr 47)			1723 (3)
	A I 48 (nr 48)			1724 (2)
	A I 55 (nr 55)			1726 (5)
	A I 60 (nr 60)			1730 (2)
	A II 2 (nr 62)			1741
	A II 14 (nr 74)			1742 (2)
	A II 16 (nr 76)			1766
	A II 19 (nr 79)			1770 / 9?
	A II 20 (nr 80)			1771
	A II 21 (nr 81)			1773
	A II 22 (nr 82)			1814 (2)
	A II 30 (nr 90)			1815 (5)
	A II 31 (nr 91)			1816 (4)
	A III 3 (nr 103)			1817
	A III 8 (nr 108)			1818
	A III 9 (nr 109)			1826 (3)1830
	A III 10 (nr 110)			
	A III 11 (nr 111)			
	A III 15 (nr 115)			
	A III 29 (nr 129)			
	A III 43 (nr 143)			
	A IV 3 (nr 153)			
	A IV 8 nr 158			
	A IV 9 nr 159			
	A IV 16 nr 166			
	A IV 20 (nr 170)			
	A V 2 (172)			
	A V 4 (nr 174)			
	A V 7 (nr 177)			
	A V 11 (nr 181)			
	A V 16 (nr 186)			
	A VI 2 (nr 228)			
	A VI 7 (nr 203)			
	A VI 11 nr 207			
	A VI 12 (nr 208)			
	A VI 19 nr 215			
	A VI 20 (nr 216)			
	A VI 23 (nr 219)			

8 Obecnie, jak wspomniano, zbiór nie jest ułożony według sygnatur, lecz według gatunków.

Proweniencja rękopisu	Sygnatury i numery porządkowe nadane przez Wendelina Świerczka	Liczba rękopisów danej proweniencji	Liczba rękopisów datowanych	Daty występujące na rękopisach
benedyktyńki, Sandomierz cd.	A VI 30 (nr 226) A VI 40 (nr 236) A VI 41 (nr 237) A VI 43 (nr 239) A VII 1 (nr 241) A VII 4 (nr 244) A VII 5 nr 245 A VII 8 (nr 248) A VII 12 (nr 252) A VII 21 nr 261 A VII 24 (nr 264) A VII 27 nr 267 A VII 31 nr 271 A VII 34 (nr 274) A VII 35 (nr 275) + A VIII 125 (nr 485) A VII 38 (nr 278) A VII 43 (nr 283) A VII 44 (nr 284) A VII 46 (nr 286) A VII 49 nr 289 A VII 52 nr 292 A VII 53 nr 293 A VII 55 (nr 295) A VII 59 nr 299 A VII 63 nr 303 A VII 65 nr 305 A VII 72 (nr 312) A VII 73 (nr 313) A VII 74 nr 314 A VII 75 (nr 315) A VII 76 nr 316 A VII 78 nr 318 A VII 80 (nr 320) A VII 81 nr 321 A VII 82 nr 322 A VII 83 (nr 323) A VII 84 nr 324 A VII 85 (nr 325) A VII 99 (nr 339) A VII 100 (nr 340) A VII 101 (nr 341) A VII 102 (nr 342) A VII 103 (nr 343) A VII 104 (nr 344) A VII 105 (nr 345) A VII 106 (nr 346) A VII 107 (nr 347) A VII 108 (nr 348) A VII 117 (nr 357) A VII 119 (nr 359) A VII 120 (nr 360)			

Proweniencja rękopisu	Sygnatury i numery porządkowe nadane przez Wendelina Swierczka	Liczba rękopisów danej proweniencji	Liczba rękopisów datowanych	Daty występujące na rękopisach
benedyktynki, Sandomierz cd.	A VIII 1 (nr 361) A VIII 2 (nr 362) A VIII 3 (nr 363) A VIII 25 (nr 385) A VIII 28 (nr 388) A VIII 44 fragm. Nr 404, A VIII 45 fragm. Nr 405 A VIII 47 nr 407 A VIII 49 nr 409 A VIII 50 nr 410 A VIII 61 (nr 421) A VIII 62 (nr 422) A VIII 75 nr 435 A VIII 76 nr 436 A VIII 77 nr 737 A VIII 78 (nr 438) A VIII 79 nr 439 A VIII 80 (nr 440) A VIII 81 nr 441 A VIII 85 (nr 445) A VIII 99 (nr 459) A VIII 104 (nr 464) A VIII 106 (nr 466) A VIII 110 (nr 470) A VIII 114 nr 474 A VIII 130 (nr 490) A VIII 141 (nr 501) A VIII 154 (nr 514) A VIII 155 nr 515 A VIII 157 (nr 517) A IX 8 (nr 528) A IX 74 (nr 594)			
benedyktynki, Jarosław	A VIII 139 (nr 499)	1		
benedyktynki, Lwów	A II 6 (nr 66) A VII 18 (nr 258) A VII 33 (nr 273)	3		
bernardynki, Wilno	A VIII 135 (nr 495)	1		
cystersi, Jędrzejów	A VII 32 (nr 27) A III 23 (nr 123)	2	1	1734
cystersi, Wąchock	A VII 7 (nr 247) A VII 69 (nr 309) A VII 70 nr 310 A VII 71 (nr 311)	4	4	1707 (4)
dominikanie, Dzików (ob. Tarnobrzeg)	A VII 68 (nr 308) A VII 88 (nr 328) A VII 91 (nr 331) A VIII 136 (nr 496) A VIII 137 (nr 497) A VIII 144 (nr 504) A VIII 82 (nr 442)	7	2	1734 1730

Proweniencja rękopisu	Sygnatury i numery porządkowe nadane przez Wendelina Świerczka	Liczba rękopisów danej proweniencji	Liczba rękopisów datowanych	Daty występujące na rękopisach
dominikanie, Klimontów	A I 28 (nr 28) A VII 42 (nr 282)	2	1	1760 / 66?
dominikanie, Lwów	A I 32 (nr 32) A II 17 nr 77 A III 38 nr 138	3	1	1760
jezuici, Jarosław	A I 38 (nr 38) A I 39 (nr 39)	2	1	1766
jezuici, Sandomierz	A III 11 nr 111 A V 3 nr 173 A VII 28 nr 268 A VII 94 (nr 334) A VIII 98 (nr 458)	5	2	1729 1736
klaryski, Chęciny	A III 34 (nr 134) A VIII 94 (nr 454)	2		
pijarzy, Waręż	A VIII 124 (nr 484)	2		
benedyktyni lub cystersi	A VIII 156 nr 516	1		
bernardyni	A I 57 (nr 57)	1		
dominikanie	AVIII 37 (nr 497)	1		
cystersi	A VII 37 nr 277	1		
jezuici	A VIII 88 nr 448 A VIII 117 (nr 477)	2		
klasztor męski	A VII 16 (nr 256)	1		
klasztor żeński	A III 19 nr 119 A VI 13 (nr 209)	2		
Razem		175	63	

Liczba zachowanych rękopisów pochodzących z danego klasztoru nie zawsze, a nawet rzadko, jest równa liczbie utworów. Tych ostatnich jest z reguły więcej, ponieważ niektóre rękopisy obejmują po kilka, najczęściej od dwóch do czterech utworów jednego gatunku.

Wśród pozostałych rękopisów, które da się powiązać z praktyką muzyczną skasowanych klasztorów, wyróżniono 13 proweniencji, z klasztorów: benedyktynek z Sandomierza, Lwowa i Jarosławia, bernardynek z Wilna, cystersów z Jędrzejowa i Wąchocka, dominikanów z Dzikowa, Klimontowa i Lwowa, jezuitów z Sandomierza i Jarosławia, klarysek z Chęcin oraz pijarów z Waręża. Kilka rękopisów wykazanych w ostatnich wierszach tabeli 1 należy do spuścizny po klasztorach, choć nie jesteśmy w stanie wskazać konkretnego klasztoru. Znaczna liczba rękopisów zachowała się tylko po opactwie benedyktynek sandomierskich. Z pozostałych klasztorów zachowały się nieliczne rękopisy. Może to świadczyć o przypadkowości ich ocalenia, ale możliwe jest także, iż z tych samych klasztorów pochodzą i inne sandomierskie rękopisy o niepoświadczonej proweniencji.

Szczególną wartością poznawczą ma odkrycie nieznanych Świerczkowi proweniencji, które udało się ustalić dzięki nazwiskom posesorów i skryptorów oraz innym wskazówkom. Chodzi tu o rękopisy pochodzące z klasztorów benedyktynek jarosławskich i lwowskich, klarysek chęcińskich oraz bernardynek wileńskich, o których praktyce muzycznej nie mieliśmy dotąd żadnych wiadomości, a także o okrucy muzycznej spuścizny jędrzejowskich cystersów i lwowskich dominikanów.

Tylko 36% muzykaliów uznanych za pochodzące ze skasowanych klasztorów zawiera informacje o dacie powstania. Rękopisy najwcześniejszy i najpóźniejszy pochodzą z opactwa benedyktynek w Sandomierzu. Wszystkie reprezentują XVIII-wieczną tradycję stylistyczną, co w wypadku rękopisów XIX-wiecznych jest świadectwem funkcjonowania w kościołach retrospektywnej praktyki muzycznej. Wszystkie rękopisy pochodzące z opactwa sandomierskiego z datami po 1813 r. prawdopodobnie zostały подарowane mu przez kapelmistrza lub innego muzyka kolegiaty sandomierskiej – wskazuje na to dukt pisma skryptora i podobieństwo papieru wykorzystywanego także w rękopisach kolegiackich. Nie mamy żadnych rękopisów datowanych na lata 1774–1813; jeśli chodzi o spuściznę po benedyktyнках sandomierskich, jest to z pewnością kwestia braku zapisów datacyjnych, gdyż żywa praktyka muzyczna jest u nich potwierdzona przez kronikę⁹ do 1780 r., a przez księgi rachunkowe¹⁰ do 1794 r. Ponadto skryptorka wielu rękopisów sandomierskich, Agnieszka Sosnowska, która nie miała zwyczaju umieszczania dat na kartach tytułowych, złożyła profesję właśnie w roku 1773 i żyła w klasztorze do 1827 r., dlatego możemy założyć, że zapisane jej ręką utwory pojawiły się w tym „pustym” okresie. Z datowanych rękopisów zachowanych po pozostałych klasztorach najstarsze są cztery przekazy z opactwa cystersów w Wąchocku, wszystkie zapisane przez jednego skryptora w tym samym 1707 r. Pozostałe noszą daty wskazujące na lata 30. i 60. XVIII w.

Po wydzieleniu ze zbioru sandomierskiego i przeliczeniu rękopisów będących spuścizną skasowanych klasztorów widać wyraźnie, że tylko spuścizna benedyktynek sandomierskich może być określona mianem kolekcji muzykaliów. Liczy ona 133 rękopisy, których zawartość reprezentuje niemal wszystkie – oprócz jednego (completorium) – najważniejsze gatunki muzyki wokально-instrumentalnej i instrumentalnej, wykorzystywane wówczas w liturgii oraz w czasie rekreacji. Jej liczebność wynika z faktu, iż nie uległa ona przemieszczeniu w czasie kasaty. Możemy przypuszczać nawet, że jest to stan z roku 1903, w którym benedyktyнки opuszczały klasztor sandomierski, by udać się do Łomży. Prawdopodobne jest, wobec zmiany stylu muzycznego i zwyczajów muzycznych w drugiej połowie XIX w., która polegała na powrocie do praktyki opartej wyłącznie na chorale, że siostry, odchodząc z Sandomierza, nie zabrały ze sobą żadnego rękopisu zawierającego muzykę wokально-instrumentalną. Obfitość pozostałych po nich rękopisów wiąże się także z tym, że należały one do kapeli klasztornej, w której z racji klauzury nie zatrudniano muzyków świeckich¹¹. Nie było więc takiej sytuacji, że w momencie kasaty i rozwiązania kapeli świecki kapelmistrz czy inni muzycy zabierali „swoje” manuskrypty. Szczęśliwy dla nas, jako badaczy muzyki XVIII w., jest fakt, iż siostry przechowały pieczołowicie rękopisy nawet z początków XVIII w., choć zapewne od dawna ich nie używały.

Muzyka instrumentalna (solowa na instrumenty klawiszowe, kameralna i symfonia) pojawia się tylko w tych rękopisach o ustalonej proveniencji, które należały do benedyktynek sandomierskich. Jednak większość takich rękopisów nie ma ani not proveniencyjnych, ani innego typu informacji umożliwiających ustalenie ich pochodzenia. Wydaje się, że wszystkie zachowane manuskrypty zawierające utwory na fortepian (w liczbie 43, pochodzące z XIX w.), należały do benedyktynek sandomierskich i były wykorzystywane w prowadzonej przez nie szkole,

9 *Kronika benedyktynek sandomierskich czyli Dzieje klasztoru sandomirskiego od 1615. 30 października. Spisane w roku 1763 za przełożenstwa P. Maryanny Siemianowski księni 13, t. 1, przypisami opatrzyła i do druku przygotowała A. SZYLAR, Sandomierz 2005.*

10 Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu (dalej: BD Sandomierz), rps G 889, *Regestra podskarbskie zaczynające się w R.P. 1769.*

11 Kapele o składzie mieszanym, w których występowali zakonnicy i świeccy, działały w klasztorach męskich, np. u paulinów czy jezuitów.

Tabela 2. Liczba zachowanych rękopisów poklasztornych z podziałem na gatunki (oznaczenia według tabeli 1)

Gatunek \ proveniencja	I	II	IIIa	IIIbC	IV	VA	VBC	VD	VIA	VIBC	VIIA	VIIIC	VIID	Razem
benedyktynki, Sandomierz	15 ¹²	1		14	5	19	21	3	33	11	2	4	5	133
benedyktynki, Jarosław									1					1
benedyktynki, Lwów									3					3
bernardynki, Wilno									1					1
cystersi, Jędrzejów						1			2					3
cystersi, Wąchock						3	1							4
dominikanie, Dzików						1			6					7
dominikanie, Klimontów									2					2
dominikanie, Lwów				3				1						4
jezuici, Jarosław									2					2
jezuici, Sandomierz	1		1			1			2					5
klaryski, Chęciny									2					2
pijarzy, Wąreż							1							1
benedyktynki lub cystersi						1								1
bernardyni					1									1
dominikanie									1					1
cystersi									1					1
jezuici									1					1
klasztor męski							1							1
klasztor żeński						1								1
Razem	16	1	1	17	6	27	24	4	57	11	2	4	5	175

12. Podana liczba jest liczbą rękopisów zawierających utwór bądź utwory danego gatunku, nie zaś liczbą przekazów konkretnych utworów.

Tabela 3. Proweniencje rękopisów z podaniem występujących na nich nazwisk kompozytorów, skryptorów i posesorów

Proweniencja rękopisu	Nazwiska kompozytorów	Nazwiska skryptorów i posesorów
benedytkynki, Sandomierz	Christlieb Sigmund Binder Kazimierz Michał Boczkowski Bazyli Bohdanowicz Józef Bretner Breytner ¹³ Frantisek Xavier Bixi Wojciech Dankowski Karl Ditters von Dittersdorf Eliasz Karmelita F. B. D. Grzegorz Gerwazy Gorczycki Kajetan Hantuch Johann Adolf Hasse Józef Haydn Krassowski Ferdynand Lechleitner Georg Luna M. M. Julianna Majewska ¹⁵ Mrozowski Johann Gottlieb Naumann Leopold Pych Carol de Rhein Christian Joseph Ruth Paweł Sieprawski Stanisław Sylwester Szarzyński Victorini Andrzej Wołoszko Roman Zajączkowski OSB Nic[olas] Jos[eph] Ig[natius] Zandtfelder	Antoni Adamowski Michał Banaszkowski Tomasz Bienkowski Kazimierz Michał Boczkowski Jan Boguński Franciszek Bojanowski Zofia Bratysiewiczówna Krystyna Czeladzińska Łucja Czeladzińska Jadwiga Dygułska Mikołaj Garzeński Michał Głuchowski Mikołaj Juskiwicz SJ Kazimierz Kolasiński A. J. Kotowski Lokarski Sebastian Łęcki Marianna Mokranowska Karolina Morska ¹⁴ Urszula Morska Marianna Moszyńska Katarzyna Muszyńska Michał Niemirycz SJ Teresa Nobiszowska Alexy Piotrowski J. F. Ruzzkowski Christian Joseph Ruth Joannes Stalkowski Agnieszka Sosnowska Anna Stogniewowna Roman Zajączkowski OSB Tomasz Józef Żerkowski
benedytkynki, Jarosław		Helena Żaboklicka
benedytkynki, Lwów	Jan Piotr Habermann	Jan Piotr Habermann Urszula Kostrzycka Katarzyna Kozłowska Cecylia Karolina Morska Marianna Niedźwiecka Ksaweria
bernardynki, Wilno		Róża Fronckiewiczówna

13 Być może tożsamy z poprzednim.

14 Wcześniejsza posesorka, benedytkynka lwowska.

15 Odnotowana jako kompozytorka jednego mazura z rękopisu fortepianowego A 1 6 (nr 6) Julianna Majewska była uczennicą (od 1807 r.), a potem nauczycielką w szkole benedyktynek w Sandomierzu (od 1826 r.), A. SZYLAR, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616–1865* (Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Źródła i Monografie, 236, Prace z Historii Szkolnictwa w Polsce, 5), Lublin 2002, s. 133, 135–136, 169.

Proweniencja rękopisu	Nazwiska kompozytorów	Nazwiska skryptorów i posesorów
cystersi, Jędrzejów	Józef Kobierkowicz	Franciszek Michał Bojanowski J. Dybański
cystersi, Wąchock		C.I. Minenski
dominikanie, Dzików	Giovanni Antonio Riccieri	Joannes Beisze J. Kaszyński Joannes Knoch Szerkowski (Zerkowski?) Stanisław Gabriel Szukstałowicz P. Trepczyński
dominikanie, Klimontów	Bretner	J. K. Jędrzejowski O.K. Osiecka (?) Maciej Stasiewicz
dominikanie, Lwów	Kotowicz	Stefan Jażdżykowski Georg Luna
jezuici, Jarosław	Chiarini Conti Graun	Tihelka Hollek (?) August Franciszek Poh[I]
jezuici, Sandomierz	Andrzej Siwiński Jacek Szczurowski SJ	Franciszek Borgiasz Doliński SJ Marcin Wachowicz
klaryski, Chęciny		Ks. Christian Pijar Magdalena Trzemeska
pijarzy, Waręż		
benedyktynki lub cystersi		Józef Jędrzejowski
bernardyni	Paschalis Turczyński OFM	
dominikanie	Geminiano Jacomelli	Anselm Kniosch
cystersi		F. R. K. P. L. S. O. C.
jezuici		P. Chrząstowski P. A. P. S. J. P. M. L. S. J.
klasztor męski		Fr. V. G.
klasztor żeński	Schoeffelin	Schoeffelin I. [J.?] O.

w której uczono dziewczęta gry na instrumentach klawiszowych. Nie jest jednak wykluczone, że niektóre mogły zostać zapisane przez organistę kolegiaty dla jego prywatnych uczniów lub uczennic. Wobec braku not skryptorskich nie jesteśmy w stanie posłużyć się tu identyfikacją duktu pisma. Utwory te to w większości tańce niewielkich rozmiarów: mazury, krakowiaki, polonezy i inne, o zdecydowanie dydaktycznym i domowym przeznaczeniu.

Uwagę zwraca fakt, iż zdecydowanie najwięcej zachowało się arii (57 – 32,5%), motetów (27 – 15,4%) oraz ofertoriów, antyfon, hymnów i sekwencji, czyli pojedynczych proprialnych części mszy i oficjum (24 – 13,7%). W spuściźnie z innych klasztorów zdecydowanie dominują arie i motety.

Nieco ponad połowa (95) rękopisów poklasztornych zawiera kompozycje anonimowe, w 80 zaś utrwalono atrybucje kompozytorskie. Wiele przekazuje nam nazwiska, imiona, inicjały lub kryptonimy swoich skryptorów bądź posesorów. Kilka manuskryptów to kompozytorskie autografy, m.in. rękopisy Christiana Josepha Rutha – A VIII 45 (nr 405), A I 12 (nr 12), A I 47 (nr

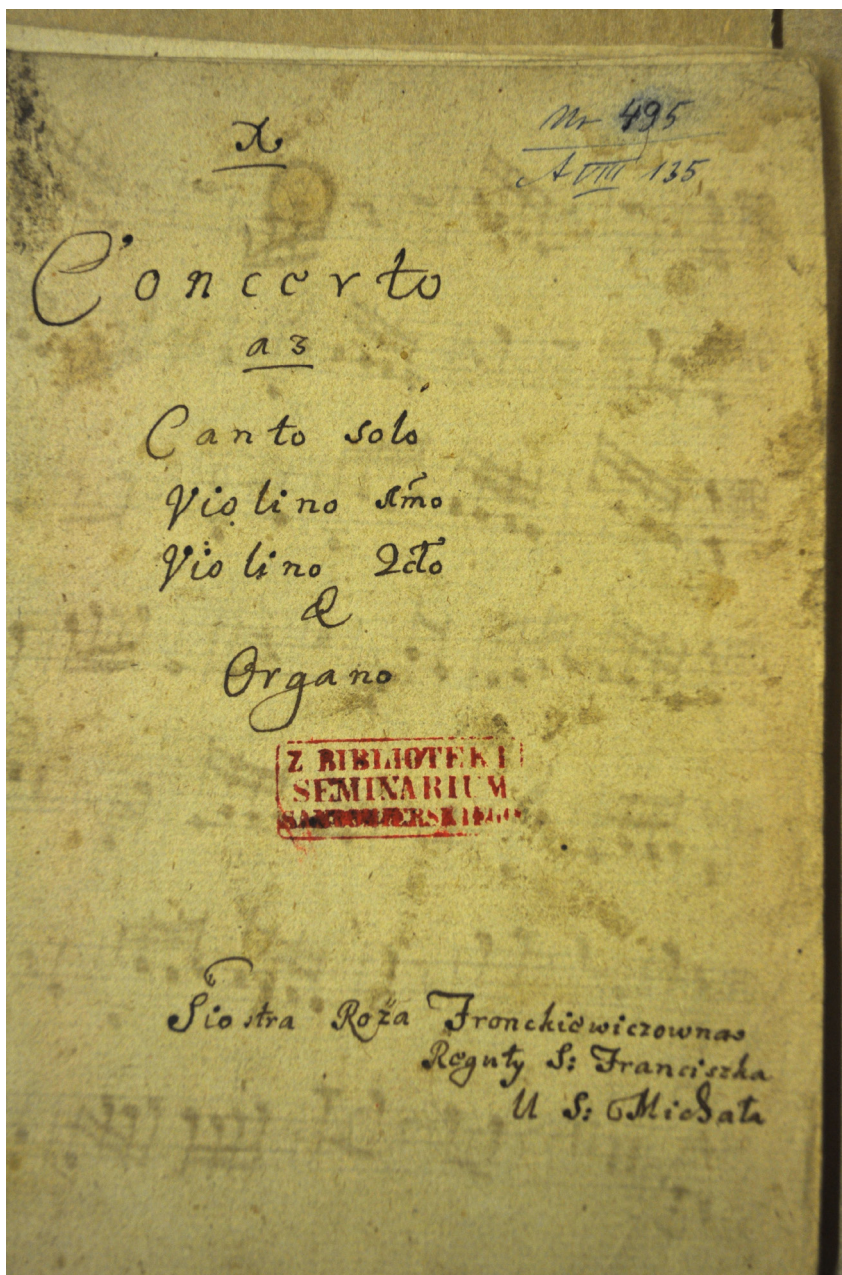
47), A I 7 (nr 7), Romana Zajączkowskiego OSB – A VII 19 (nr 259), A VII 34 (nr 274), Kazimierza Michała Boczkwskiego – A VII 4 (nr 244), A VII 5 (nr 245), czy Jana Piotra Habermanna – A VII 18 (nr 258), A VII 33 (nr 273).

Kompozytorów, których nazwiska znajdujemy na sandomierskich manuskryptach, można podzielić na cztery grupy: kompozytorzy wówczas popularni i znani także z kolekcji zagranicznych (Haydn, Dittersdorf, Hasse); kompozytorzy, których dzieła znajdują się także w innych polskich kolekcjach muzykaliów i których twórczość jest uznana za ważną w historii muzyki polskiej (Szczerkowski, Gorczycki, Eliaz Karmelita); kompozytorzy lokalni (Habermann, Lechleitner, Luna, Ruth); oraz kompozytorzy o nieznanym dotąd, być może błędnie zapisanych, nazwiskach (Schoeffelin, Hantuch).

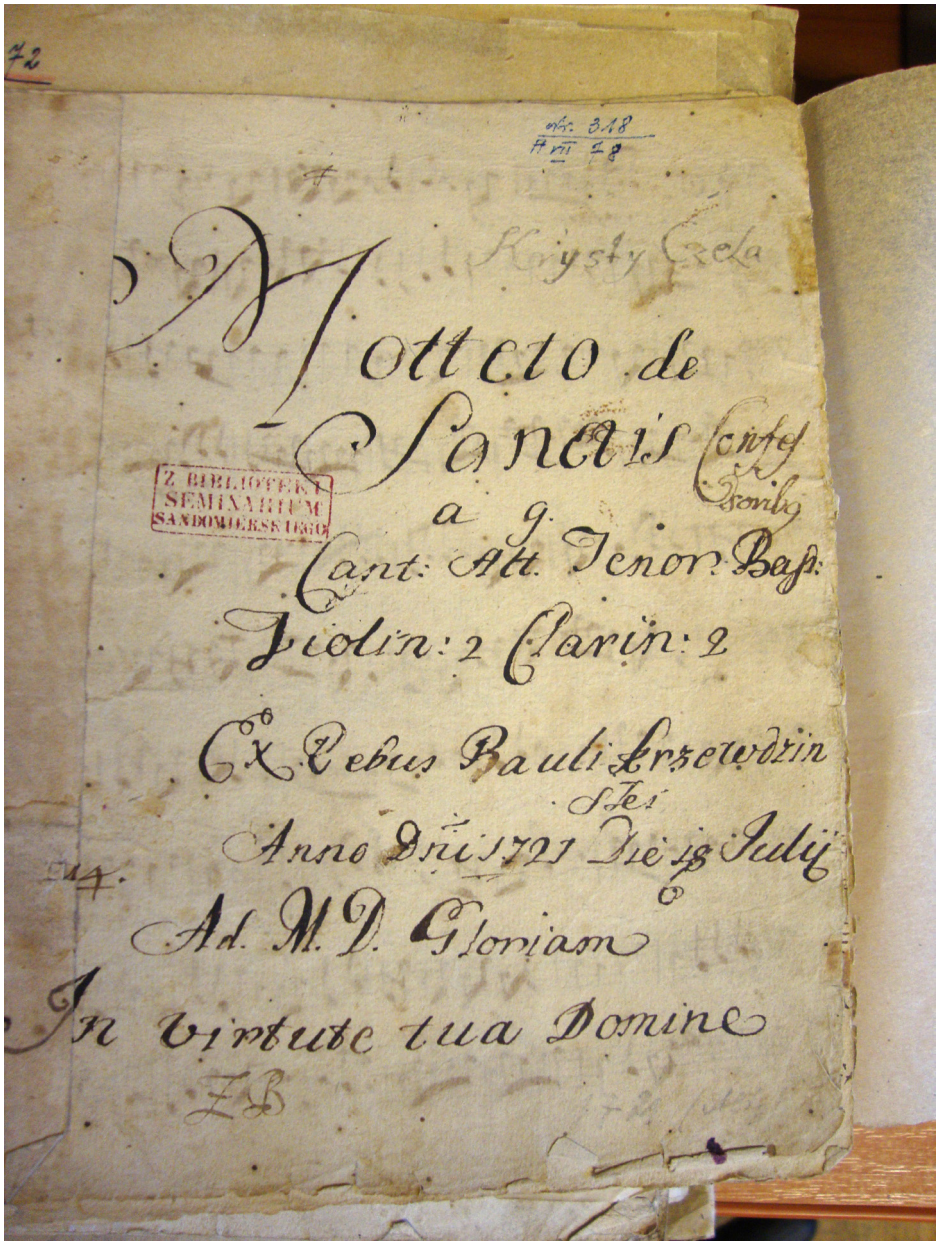
Żeńskie nazwiska pojawiające się wśród skryptorów i posesorów należą do zakonnice i wskazują na miejsce powstania danego rękopisu. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na skryptorki, spod których ręki wyszło najwięcej sandomierskich manuskryptów. Zdecydowaną liderką wśród skryptorów całego zbioru muzykaliów partesowych jest sandomierska benedyktynka Zofia Bratysiewiczówna, która zapisała w całości lub częściowo 21 muzycznych rękopisów. Wiele wskazuje na to, że miała ona profesjonalne przygotowanie muzyczne wyniesione z rodzinnego domu, z tego tytułu została przyjęta bez konieczności wniesienia posagu; była bardzo ceniona przez współsiostry¹⁶. Znaczną liczbę 12 rękopisów zostawiła po sobie żyjąca pół wieku po Zofii w tym samym klasztorze Agnieszka Sosnowska. Nazwiska mężczyzn, przy których nie pojawia się skrót oznaczający przynależność zakonną, prawdopodobnie należały do świeckich muzyków aktywnych w klasztornych kapelach.

Zbiór rękopisów partesowych Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu jest dla historyków kultury muzycznej niezwykle cenny i bogaty pod względem problematyki badawczej. Większość przekazów utworów związanych z polską kulturą muzyczną to *unica*, także kilka nazwisk polskich kompozytorów lub związanych z Rzeczpospolitą pojawia się tylko w sandomierskich manuskryptach. Zrelacjonowane wyżej wyniki kwerend potwierdzają konieczność dalszego badania zarówno poszczególnych rękopisów, jak i zbioru jako całości, a także upowszechniania wiedzy na temat tej niezwyklej kolekcji muzykaliów.

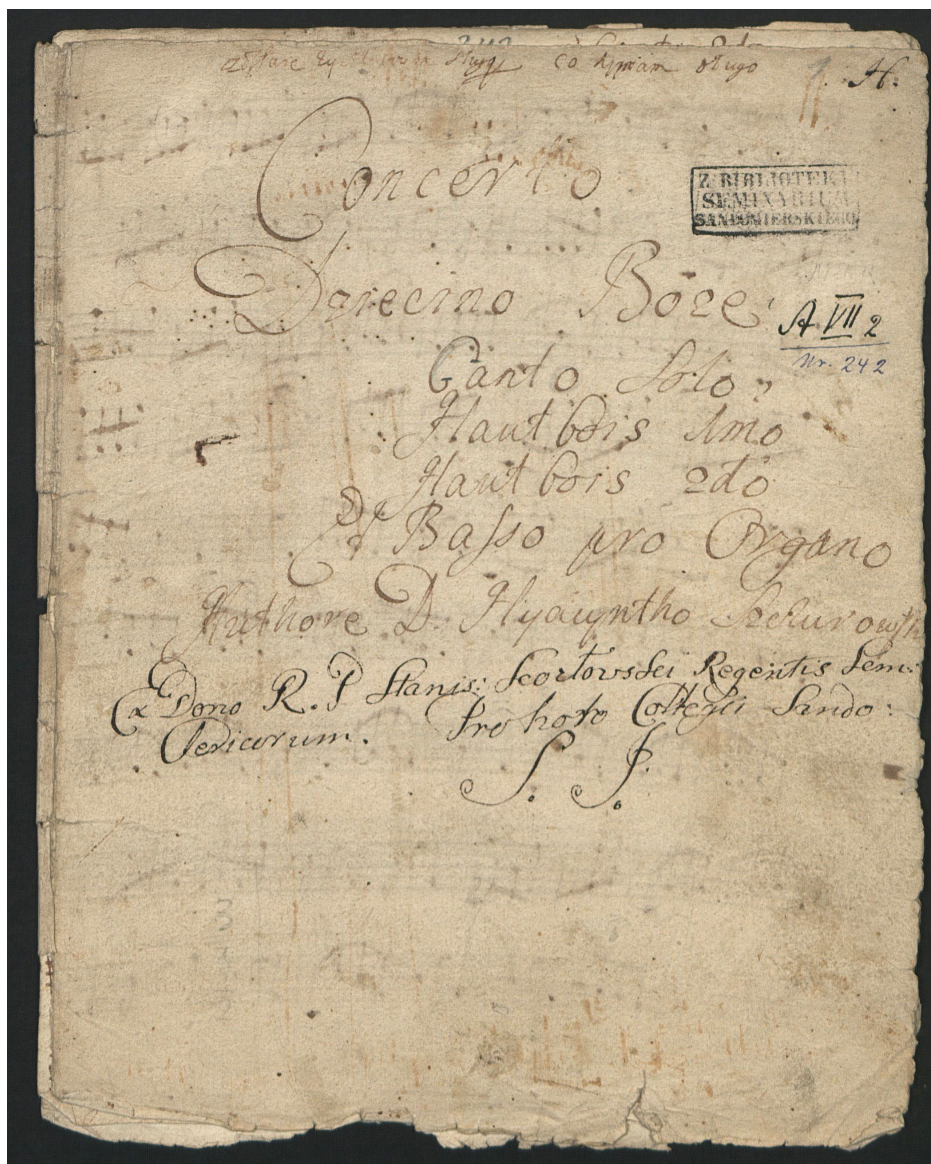
16 Por. na jej temat M. WALTER-MAZUR, *Panny z okładek. Zakonnice aktywne muzycznie w klasztorach benedyktynek w XVIII wieku*, „Bibliotheca Nostra” (w druku).

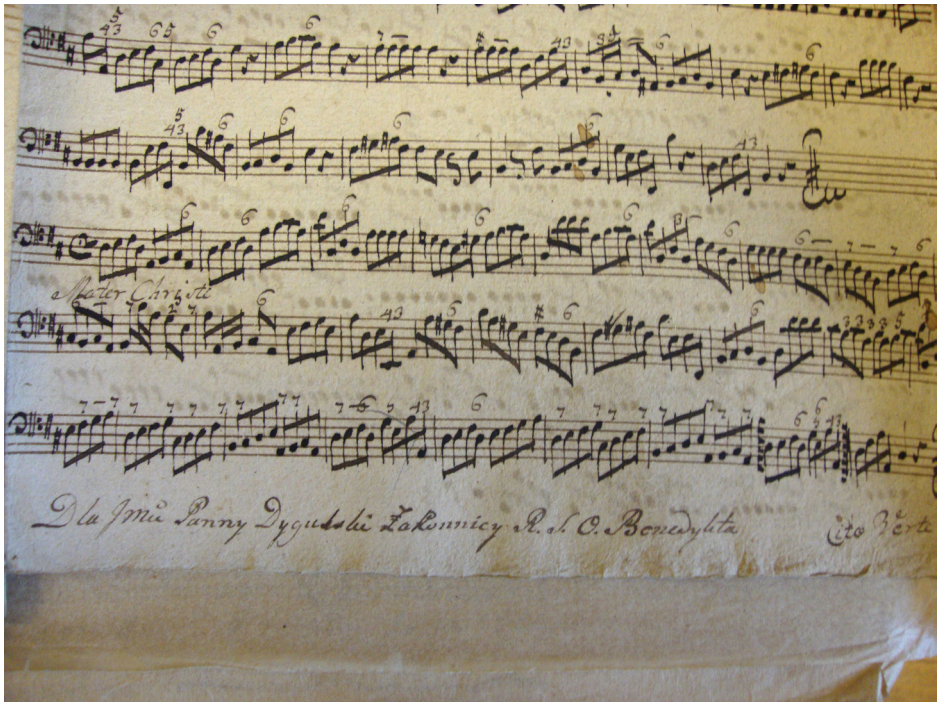
Ryc. 1. BD Sandomierz, sygn. A VIII 135 (nr 495), karta tytułowa. Proweniencję określono na podstawie noty posesyjnej: „Siostra Róża Fronckiewiczówna / Reguły S. Franciszka / U S. Michała”. Jedyń wówczas klasztor żeński tej reguły znajdował się w Wilnie, był to klasztor bernardynek działający w latach 1596–1886

Ryc. 2. BD Sandomierz, sygn. A VII 78 (nr 318), karta tytułowa. Oprócz noty posesyjnej Pawła Krzewdzińskiego, muzyka kapeli kolegiaty sandomierskiej, widnieją na niej dane benedyktynek sandomierskich: ZB (Zofia Bratysiewiczówna) oraz Krysty Czela (Krystyna Czeladzińska), świadczące o podarowaniu rękopisu zakonnicom

Ryc. 3. BD Sandomierz, sygn. A VII 2 (nr 242), karta tytułowa. Rękopis należał dawniej do kapeli kolegium jezuickiego w Sandomierzu, o czym świadczy nota „Ex dono R.P. Stanis[ława] Kozłowski Regentis Semi[narium] / Clericorum. Pro horo Collegii Sando[miriensis] S[ocietatis] J[esu]. S. J.”
Jest to kompozycja jezuita Jacka Szczurowskiego (1716–po 1773)

Ryc. 4. BD Sandomierz, sygn. A VI 30 (nr 226) – fragment partii organowej anonimowej Litanii do Matki Bożej z dedykacją dla benedyktyнки sandomierskiej Jadwigi Dygulskiej. Rękopis nie posiada karty tytułowej